

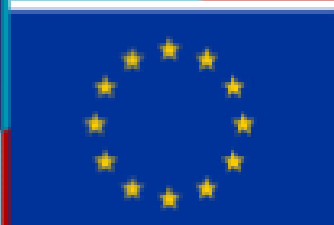

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΚΡΗΤΗ 2014 - 2020

*Σύμβουλος Αξιολόγησης των Επιπτώσεων των Δράσεων ΕΤΠΑ του
ΕΠ «Κρήτη» 2014-2020, στους τομείς: υγείας, πρόνοιας και
εκπαίδευσης*

*Παραδοτέο 3ο:
Τελική Έκθεση Αξιολόγησης*

Δεκέμβριος 2023

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά
και Επενδυτικά Ταμεία

ΕΣΠΑ
2014-2020

ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Η Παρούσα Τελική Έκθεση Αξιολόγησης εκπονήθηκε από την εταιρεία «ΑΝΕΛΙΞΙΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ Α.Ε.», για λογαριασμό της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης Ε.Π «Κρήτη» και αποτελεί το 3^ο Παραδοτέο, βάσει της από 19.06.2022 Σύμβασης Παροχής Υπηρεσιών (ΑΔΑΜ 23ΣΥΜΝ01290317) για το έργο «Σύμβουλος Αξιολόγησης των Επιπτώσεων των δράσεων ΕΤΠΑ του ΕΠ «Κρήτη» 2014-2020, στους τομείς: υγείας πρόνοιας και εκπαίδευσης». Παρουσιάζει το σύνολο των ευρημάτων του Αξιολογητή σχετικά με τις επιπτώσεις των δράσεων που χρηματοδοτήθηκαν από το Ε.Π «Κρήτη» 2014-2020 στους τομείς: υγείας πρόνοιας και εκπαίδευσης.

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

Τίτλος Έργου:	Σύμβουλος Αξιολόγησης των Επιπτώσεων των δράσεων ΕΤΠΑ του ΕΠ «Κρήτη» 2014-2020, στους τομείς: υγείας πρόνοιας και εκπαίδευσης
Τίτλος Παραδοτέου:	Τελική Έκθεση Αξιολόγησης (παραδοτέο 3)
Έκδοση	1.0
Ημερομηνία Παράδοσης	15/12/2023
Διανομή σε	Επιτροπή Παρακολούθησης και Παραλαβής του Έργου

ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

Έκδοση	Ημερομηνία	Αιτιολογία Αλλαγών
1.0	15/12/2023	Αρχική Υποβολή

ΑΚΡΩΝΥΜΑ

ΑΠ	Άξονες Προτεραιότητας
ΕΓΤΑΑ	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΤΑΑ	Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο ESF
ΕΠ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΟΡ)
ΕΠ	Επενδυτική Προτεραιότητα
ΕΣΠΑ	Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΕΤΘΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας
ΕΥΔ	Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΕΥΔ	Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
ΘΣ	Θεματικός Στόχος
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΠΣ	Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα
ΠΕΠ	Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα
ΤΔΠ	Τεχνικό Δελτίο Πράξης
ΜΔ	Μαθητική Διαρροή

Executive Summary

The impact assessment of the projects funded by the Operational Program "Crete" 2014-2020 (from now on: OP "Crete" 2014-2020) in the fields of Health, Social Welfare, and Education was conducted during the period from June 2023 to December 2023, commissioned by the Managing Authority of the OP "Crete" 2014-2020. The evaluation was scheduled in the Evaluation Plan of the Regional Operational Program and reflects the findings of the Evaluator regarding the current state and the effects of the projects funded by the OP "Crete" 2014-2020 in the aforementioned sectors. The findings that are presented, occurred from both Secondary and Primary research that was conducted by the Evaluator.

The purpose of the assessment is to estimate the implementation impact of the projects funded by the OP in the fields of Health, Social Welfare, and Education and to provide crucial information, data, and assessments to the responsible decision-making bodies (Monitoring Committee, Special Management Service, Beneficiaries, etc.) regarding the evaluated interventions, the achievement of their set quantitative targets, and their anticipated or unanticipated effects.

The evaluation serves as a means to improve the programming quality and accuracy, offering the opportunity to identify areas (in design, programming, target groups, institutional framework, beneficiary selection, etc.) that require improvement actions, so as to ensure the accomplishment of the initial set goals. Furthermore, the evaluation will serve the competent authorities as a source of information for generating informed assessments and carrying out appropriate measures, in order to shape their strategy and plan and define the relevant new interventions for the Programming Period 2021-2027 in the fields of Health, Social Welfare, and Education.

For this evaluation, 41 projects were examined that were included in the OP Crete 2014-2020 in the priority axis "3- Reinforcement of education and social cohesion in Crete", and in the thematic objectives "obj. 9: Promotion of social inclusion and combating poverty and all discrimination" and "obj. 10: Investing in education, training and vocational training for skill acquisition and lifelong learning"

In particular, in thematic objective 9 and Investment priority 9a "Investments in health infrastructure and social infrastructure that contribute to national, regional and local development, reducing inequalities in health status, promoting social inclusion by improving access to services social, cultural and leisure services and the transition from institutional care to community care", there were **12 projects** of the Health sector and **12 projects** of the Welfare and Child Care sector, included.

In the thematic objective 10 and Investment priority 10a "Investments in education, training, and vocational training for the acquisition of skills and lifelong learning with the development of training and education infrastructure" there were **4 projects** of the Higher Education sector and **13 projects** of the Primary and Secondary education sector, included.

The evaluation of the projects funded by the OP "Crete" 2014-2020 in the above mentioned fields, was based on the following methodological tools:

Secondary Research - Scholarly literature examination and operational systems inquiries

During the Secondary research, the Evaluator gathered data from sources such as the Hellenic Statistical Authority (ELSTAT), the Observatory of Social Inclusion of the Region of Crete, the Business Intelligence System (Bi-Health) of the Ministry of Health, documents of the O.P "Crete" 2014-2020, invitations and Project Funding Approvals, as well as implementation progress data from the OPS-ESPA 2014-2020 (Integrated Information System for NSRF).

Primary Research

Within the framework of Primary research, the Evaluator collected data through conducting field research, including:

- Qualitative field research by interviewing beneficiaries
- Qualitative and quantitative field research, utilizing the survey approach. A questionnaire was created and disseminated to all beneficiaries (also answered by all).
- Conducting Thematic Focus Groups

The criteria utilized for the evaluation were selected from the updated DAC criteria (Definition update, OECD/DAC, Dec. 2019) and include:

- Relevance /Appropriateness
- Impact
- Added Value

The primary goal of the evaluation is the application of the **Impact criterion**.

The main findings and conclusions from both primary and secondary research are presented below:

1. The region of Crete experienced rapid development and stabilized its position in the Greek economy from 2005-2010. The region is considered to be in a transitional phase, with per capita income at 87% of the country's average in 2011 and about 69% of the EU-28 average. Economic activity and employment peaked in 2008, driven by tourism, trade, construction, and partially manufacturing. Both, production and employment, within the primary sector declined. GDP per capita decreased annually by 3.4%, and 3.7% respectively over the last decade. The pandemic significantly affected the regional economy due to its dependence on tourism, leading to a 44% increase in unemployment between 2019 and 2020.

2. Despite having strong comparative advantages, Crete lacks in dynamic competitive advantages. Competitiveness is hindered by limited innovation orientation, weak entrepreneurship, and the absence of a suitable institutional environment. The region is classified as a moderate innovator in the Regional Innovation Scoreboard of 2021. Transformation of research results into marketable products and services is limited, and the link between R&D and the local economy is weak, mostly because of the increased demand for low-skilled workers by businesses as well as the orientation of the research personnel. Reliable funding schemes for high-risk and seed capital are absent.

3. In more detail, sector-specific findings are as follows:

a) Health: Approximately 4.3% of Crete's population reports unmet health needs, placing it among regions with the lowest rates of needs. The national health policy aims for the resilience of the National Health System in crisis situations and universal access to quality and affordable Healthcare services. The regional health infrastructure network is called to support a resilient, people-oriented, sustainable, and effective Healthcare System, with focus on the vulnerable population and those at risk, burdened by illness, the need for long-term care, economic disadvantages, living in remote areas, aging, etc. Priorities include strengthening Primary Health Care, emergency pre-hospital care, prevention, deinstitutionalization, and psychosocial rehabilitation. Crete's healthcare infrastructure demands continuous upgrades, necessary to provide quality health services to the island's population as well as its visitors who exceed 2 million annually.

b) Education: The human resources of Crete exhibit a strong element of duality. While the overall educational level of the workforce remains low, there are assemblages of highly specialized

personnel in the universities and research institutions that operate in the island. For employees with tertiary education degrees as a percentage of the total workforce in the country, Crete ranks seventh (7th) among the 13 regions of Greece. Despite the observed improving trend in school dropout rates, Crete continues to lag behind the national average. Significant interventions have been made to secure the necessary infrastructure for preschool, primary, and secondary education. However, major needs are still located in upgrading and/or supplementing educational infrastructure in urban and semi-urban centers of Crete in order to mitigate the deficiency of suitable spaces for kindergartens and other mandatory educational level (primary and secondary schools) infrastructure. As added needs regarding the educational infrastructure the following are recognized:

- ensuring building safety in accordance with the antiseismic regulation,
- provision of an adequate number of classrooms and laboratories that allow the operation of primary and secondary education structures within acceptable and modern teaching frameworks.

c. Welfare: In Crete, the poverty/unemployment indicators are better compared to the rest of the country. However, there are less favorable indicators like population aging, especially in the inland areas and the south of the island. Additionally, female participation in the workforce is reduced, with a strong trend of female employment gathered in the primary sector. Public structures for childcare do not fully meet the recorded needs, as application fulfilment rate is well behind.

Specifically, regarding childcare, the population under 4 years old in the Crete Region numbers over 27,000 infants and toddlers, while public Childcare Facilities in the Crete Region serve 5,102 beneficiaries. The applications for these facilities amount to 9,289 for 2021, indicating a significant deficiency in infant care facilities. The coverage rates for infant and toddler needs in the Crete Region are 34.16% and 70.06%, respectively. The greatest deficiency in meeting the population's needs is observed in the metropolitan areas of Heraklion and Chania. Existing facilities report a lack of staff, especially in terms of childcare professionals. Regarding the infrastructure (buildings), two out of three childcare facilities comply with the PD99/2017 regulations, about half of them lack accessibility for people with disabilities, and a small percentage presents even structural deficiencies.

With regard to social circumstance, the extent of poverty and social exclusion is particularly alarming in Crete. Two out of three residents of Crete (63.5%) with severe disabilities (ages 18-64) are in the spectrum of poverty or exclusion. Only 9.5% of households in Crete with members in need of care or support (due to disability/age or chronic illness) have the ability to fully meet the needs of the individuals, such as specialized care, rehabilitation, education, or provision of technical aids. Sixty (60%) percent of households report being unable to fully meet special needs, while 30% of these households, based on their total income, only partially meet the needs of the person in need of care or support (SILC, 2020). Thus, there is an urgent need for more Care and Rehabilitation Centers that will operate under a modern understanding of disability, as defined by legislation and ethical commitments, to ensure the independence and integration of people with disabilities into the country's social and economic life. The findings of the evaluation suggest the need for strategic interventions and improvements in various sectors, focusing on economic recovery, innovation, healthcare, and social well-being.

4. The O.P "Crete" 2014-2020 is systematically called upon to cover part of the identified needs of the Region of Crete in the above areas. European funds are limited by the statistical average per capita of the

Region's GDP, supplemented by an increased percentage of national resources. The distribution of the OP resources in a large number of Investment Priorities as also noted above, leads to the need to select critical and mature projects by intervention category.

5. Therefore, the Program has made significant effort in prioritizing needs, integrating mature projects, and efficient management to ensure optimal resource utilization and the best implementation of the included projects for the benefit of the local society and economy.

6. The projects of the Program evaluated in this assessment cover a wide range of areas such as Health, Welfare, and Education, encompassing a broad spectrum of projects that could collectively support the integrated development of the Region. Nevertheless, there are still needs that should be addressed in the next Programming Period (2021-2027) in all the above sectors.

7. The Logic of the Intervention for the projects under evaluation is coherent, attempting to cover a wider range of needs and, therefore, proposing a capable system of performance indicators. In each case, the implemented actions as a whole, covered the goals of the initial planning and also contributed to covering the budget of the relevant intervention categories.

8. Based on the results of the primary research conducted among the project beneficiaries, the following are recorded:

- Highly successful targeting of the projects: 90.24% (37 projects) of the beneficiaries believe that the targeting of the Actions was very successful, and 9.76% (4 projects) consider it successful.
- Meeting significant needs through the implementation of the evaluated projects as a common testimony from all beneficiaries.
- Needs that remain and should be addressed after the project implementation, at a rate of 58.53%.
- Satisfactory implementation, with a percentage above 90%.
- Satisfactory achievement of the initial objectives (Outcome and Result Indicators).
- Effective collaboration in implementation, with a percentage above 95%.
- Contribution of the implemented actions to the vision of "A Dynamic and Sustainable Crete," at a rate of 95.12%.

9. During the planning phase of each project, the main issue highlighted was the prioritization of needs and effective project maturation, while during the implementation phase, delays were noted (significant in some cases) both in the commencement of projects as well as in the implementation schedule. Main cause of delays, according to the beneficiaries, were added maturation requirements (complementary studies, permits, approvals), especially for technical projects, time-consuming competitive procedures, needs for parallel tasks and additional studies (e.g., soil problems or archaeological findings), administrative workload combined with the understaffing of the beneficiaries, that reduces their operational capacity. Moreover, a significant factor for delays was the Covid-19 pandemic and its impact on the operation of services, transportation, project costs, and the provision and supply of materials.

10. Despite the challenges, as is emphasized by all beneficiaries, significant difficulties were overcome due to the excellent collaboration and support from the Managing Authority of the O.P "Crete."

11. The evaluated projects of the O.P address needs that are still considered relevant, as is reflected in the “depiction of needs and priorities” chapter of the Operational Program "Crete" 2021-2027. For example:

“...The pandemic and the ongoing economic/energy crisis increase the need for access to social care and social inclusion services for vulnerable groups (people with disabilities, children, adolescents, residents of remote areas, the elderly, homeless, migrants, ROMA, etc.).”

“...The health structures of the Region are called upon to support a resilient, human-centric, sustainable, and effective Health System with care for the vulnerable population and the population in vulnerability due to illness, long-term care needs, economic deprivation, living in remote areas, aging, etc. Priorities include strengthening Primary Health Care, emergency pre-hospital care, prevention, deinstitutionalization, and psychosocial rehabilitation.”

“...The National Education System is undergoing transformation to incorporate the requirements of a rapidly evolving and technologically changing global environment, with the development of digital culture, the inclusion of new learning objects, interactive learning, personalized education, and equal participation of all in the educational process. The priorities of national educational policy at all levels of the educational process are summarized in the integration of digital technologies into all cognitive subjects, distance education, improvement of equal access without exclusion, strengthening laboratories in cutting-edge areas, as well as ensuring modern educational infrastructure.”

12. The beneficiaries have almost entirely ensured the flawless operation of the infrastructure, by integrating the life cycle of projects at the planning stage (life-cycle approach). However, the overall sustainability is threatened, mainly due to the understaffing of the beneficiaries, resulting in their inability to absorb resources as well as due to the limited availability of resources for infrastructure maintenance projects.

13. Specifically, with regard to the projects under evaluation, the following are recorded:

Actions funded under the O.P "Crete" 2014-2020, according to the beneficiaries, positively contributed to the quality of life for residents. This contributes to population retention in the areas and attracts newcomers. In addition to satisfying the beneficiaries who enjoy new, upgraded and quality services, positive outcomes include providing high-quality education services through the development of an added- value educational model. The acquisition of specialized professional skills enhances the competitiveness in the job market. Improvement in medical services reduces patient distress and hospitalization time due to modern medical methods. As added positive results, beneficiaries mention the familiarity with ICT that upgrades digital skills and the successful reinforcement of communication flow and support for the “outward” orientation of the Region.

Improvements in accessibility, lift the exclusion of vulnerable groups from social structures and actions, that leads to the decongestion of central structures for Healthcare or social services and the increase of family member’s personal time. Moreover, the funded projects under evaluation offered improved safety and aesthetics of public buildings with simultaneous improvement in energy efficiency and reducing operational costs. The enhancement of administrative services, better organization and acquisition of technological expertise are also mentioned by the beneficiaries as positive impact.

Therefore, all beneficiaries consider the level of response to the identified needs and their satisfaction level to be very high. The satisfaction of those needs would not have been possible without the implementation of the evaluated projects, which upgraded the quality and availability

of Health Care and Education services, improved access, strengthened the resilience of building infrastructure to natural phenomena (e.g., earthquakes), etc.

However, significant needs persist. Some entities expressed concern about the expected population increase, which implies an increase in demand for social structures, and the already very high demand for childcare that is not covered. Needs also persist regarding the reinforcement and upgrading of existing buildings with an emphasis on improving the safety and energy efficiency of school units, either by constructing new or by maintaining/upgrading the existing ones. In the field of medical technology equipment, new needs arise continuously, due to the aging of existing equipment without provision of maintenance/upgrading or replacement and even from the modernization of medical methods that renders current equipment obsolete.

With regard to projects about building infrastructure, the beneficiaries consider the sustainability of the projects to be very high. This is due to the fact that buildings designed according to modern standards, such as the buildings that were upgraded/strengthened or raised under the projects examined in this assessment, significantly reduce operating costs due to the achieved energy efficiency and the use of modern materials. Additionally, buildings have a very long lifespan and are expected to meet future needs. Concerns were primarily expressed by the Local Government Organizations (OTA), given their financially strained situation at the moment, which may potentially create difficulties in maintaining the buildings. This, in turn, could impact the sustainability of the evaluated projects.

Regarding medical technology equipment, the beneficiaries reported a high level of uncertainty in sustainability stemming from various parameters, such as the constantly evolving methods of medical procedures and the high maintenance costs, which can be a significant burden on operating entities that may struggle to meet them. Parameters that influence the sustainability of technological equipment, are also the rapid modernization of medical care due to technological advancements and the challenge of retainment of trained medical staff that will operate the machinery to their fullest potential, as the health care sector at the moment, faces significant challenges stemming from the mobility of the workforce and the understaffing of the entities.

Almost all projects under evaluation coincided with the pandemic, which led to significant delays due to restrictions that affected the global supply chain, resulting to lack of materials and goods. Moreover, the pandemic affected the functionality of the beneficiaries themselves, with the health sector experiencing increased workload and adjustments to facilities in order to accommodate COVID-19 patients.

Furthermore, the consequences of the energy crisis coupled with geopolitical developments that affected the global supply chain, resulted in additional delays in project implementation. Unforeseen issues such as geological problems or archaeological and historical findings, also contributed to delays in project execution.

Regarding positive factors influencing implementation, the excellent collaboration between the beneficiaries and the Managing Authority of the O.P (EYD) is highlighted, as a result of the steadfast commitment to enabling communication and network development among the involved entities of the latter. This collaboration resulted to better grouping of needs in a regional level, accurately identifying and prioritizing them, creating economies of scale, and developing targeted actions.

Επιτελική Σύνοψη

Η αξιολόγηση των επιπτώσεων των δράσεων ΕΤΠΑ του Ε.Π «Κρήτη» 2014-2020 στους τομείς της υγείας, πρόνοιας και εκπαίδευσης, εκπονήθηκε την περίοδο 6/2023-12/2023, με Αναθέτουσα Αρχή την Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης (Ε.Υ.Δ.) Ε.Π «Κρήτη» 2014-2020. Η εν λόγω αξιολόγηση προβλεπόταν στο Σχέδιο Αξιολόγησης του Ε.Π. και αποτυπώνει το σύνολο των ευρημάτων του Αξιολογητή σχετικά με την υφιστάμενη κατάσταση και τις επιπτώσεις των δράσεων του Ε.Π «Κρήτη» 2014-2020 στους παραπάνω τομείς. Τα ευρήματα που αναλύονται στη συνέχεια προέκυψαν, τόσο από την δευτερογενή έρευνα, όσο και από την πρωτογενή έρευνα που διενήργησε ο Αξιολογητής.

Σκοπός της αξιολόγησης είναι να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις από την εφαρμογή - υλοποίηση των δράσεων στις περιοχές εφαρμογής και να παρασχεθούν στους αρμόδιους φορείς λήψης αποφάσεων (Επιτροπή Παρακολούθησης, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης, Δικαιούχους, κ.α.) οι κατάλληλες πληροφορίες, στοιχεία και εκτιμήσεις σχετικά με τις υπό αξιολόγηση παρεμβάσεις, την επίτευξη των ποσοτικών στόχων που είχαν τεθεί και τις επιπτώσεις τους είτε είχαν προβλεφθεί είτε όχι.

Η αξιολόγηση αποτελεί ένα μέσο για τη βελτίωση της ποιότητας και της ορθότητας του προγραμματισμού, προσφέροντας την ευκαιρία για τον εντοπισμό των σημείων (στο σχεδιασμό, στον προγραμματισμό, στην ομάδα στόχου, στο θεσμικό πλαίσιο, στην επιλογή Δικαιούχων, κ.α.) που χρειάζονται περαιτέρω βελτίωση, προκειμένου να εξασφαλιστεί η επίτευξη των αρχικών στόχων των υπό αξιολόγηση παρεμβάσεων. Επιπλέον, η αξιολόγηση θα αποτελέσει σημαντική πηγή πληροφοριών και στοιχείων για την εξαγωγή συμπερασμάτων και τη λήψη κατάλληλων μέτρων, ώστε οι αρμόδιοι φορείς να διαμορφώσουν την στρατηγική τους και να προγραμματιστούν και να εξειδικευτούν οι σχετικές νέες παρεμβάσεις της Προγραμματικής Περιόδου 2021-2027 στα υπό αξιολόγηση πεδία.

Στο πλαίσιο της παρούσας αξιολόγησης, εξετάστηκαν 41 πράξεις στους τομείς υγείας, πρόνοιας και εκπαίδευσης που εντάχθηκαν στο ΕΠ «Κρήτη» 2014-2020 στον Άξονα Προτεραιότητας (ΑΞ) 3 «Ενίσχυση της εκπαίδευσης και της κοινωνικής συνοχής στην Κρήτη» και στους Θεματικούς Στόχους (ΘΣ) 09 «Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης» και 10 «Επένδυση στην εκπαίδευση, την κατάρτιση και την επαγγελματική κατάρτιση για την απόκτηση δεξιοτήτων και τη διά βίου μάθηση»

Ειδικότερα στον ΘΣ 09, στην Επενδυτική Προτεραιότητα 9α «Επενδύσεις στις υποδομές υγείας και τις κοινωνικές υποδομές που συμβάλλουν στην εθνική, περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη, μειώνοντας τις ανισότητες όσον αφορά την κατάσταση στον τομέα της υγείας, προωθώντας την κοινωνική ένταξη μέσω βελτίωσης της πρόσβασης σε υπηρεσίες κοινωνικού, πολιτιστικού χαρακτήρα και υπηρεσίες αναψυχής και τη μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στη φροντίδα της κοινότητας», εντάχθηκαν **12 πράξεις** στον τομέα της Υγείας και **12 πράξεις** στον τομέα της Πρόνοιας και Παιδικής Μέριμνας.

Στον ΘΣ 10 στην Επενδυτική προτεραιότητα 10α «Επενδύσεις στην εκπαίδευση την κατάρτιση, και την επαγγελματική κατάρτιση για την απόκτηση δεξιοτήτων και τη διά βίου μάθηση με την ανάπτυξη υποδομών κατάρτισης και εκπαίδευσης» εντάχθηκαν **4 Πράξεις** στον τομέα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και **13 Πράξεις** στον τομέα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Η αξιολόγηση των Πράξεων βασίστηκε στα ακόλουθα μεθοδολογικά εργαλεία:

Δευτερογενή Έρευνα- Βιβλιογραφική ανάλυση και έρευνα γραφείου

Κατά τη Δευτερογενή έρευνα ο Αξιολογητής άντλησε στοιχεία από πηγές όπως η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), το Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Κρήτης, τα κείμενα του ΠΕΠ «Κρήτη» 2014-

2020, το σύστημα Επιχειρηματικής Ευφυΐας (Bi-Health) του Υπουργείου Υγείας, βιβλιογραφική έρευνα, τις Αποφάσεις ένταξης και Προσκλήσεις των αξιολογούμενων Πράξεων και στοιχεία προόδου υλοποίησης των ενταγμένων πράξεων από το ΟΠΣ-ΕΣΠΑ 2014-2020.

Πρωτογενής Έρευνα

Στο πλαίσιο της πρωτογενούς έρευνας, ο Αξιολογητής συνέλεξε στοιχεία από έρευνες πεδίου και ειδικότερα:

- Ποιοτική έρευνα πεδίου με συνεντεύξεις σε δικαιούχους φορείς
- Ποιοτική και ποσοτική έρευνα πεδίου με ερωτηματολόγιο σε δικαιούχους φορείς, το οποίο εστάλη και απαντήθηκε από το σύνολο των Δικαιούχων
- Διενέργεια θεματικών Ομάδων Εστίασης

Τα κριτήρια που αξιοποιήθηκαν για την εκπόνηση του αξιολογικού έργου, επιλέχθηκαν από τα επικαιροποιημένα κριτήρια DAC (επικαιροποίηση ορισμών, ΟΟΣΑ/DAC, Δεκ. 2019) και είναι τα:

- Συνάφεια / Καταλληλότητα
- Επίπτωση
- Προστιθέμενη Αξία

Ως κύριο ζητούμενο της αξιολόγησης αποτελεί η εφαρμογή του κριτηρίου της Επίπτωσης.

Από την αξιολογική έρευνα (πρωτογενή και δευτερογενή) προέκυψαν τα ακόλουθα ευρήματα και συμπεράσματα:

1. Η Περιφέρεια Κρήτης αναπτύχθηκε με ταχείς ρυθμούς και σταθεροποίησε τη θέση της στην ελληνική οικονομία την περίοδο 2005-2010. Βρίσκεται σε ένα ενδιάμεσο επίπεδο ανάπτυξης στην ΕΕ και χαρακτηρίζεται ως περιφέρεια σε μετάβαση. Το κατά κεφαλήν εισόδημα της Περιφέρειας αντιστοιχούσε το 2011 στο 87% του μέσου της χώρας και περίπου στο 69% του μέσου των 28 χωρών της ΕΕ. Η οικονομική δραστηριότητα και απασχόληση κορυφώθηκαν το 2008. Ενισχύθηκαν οι κλάδοι του τουρισμού, του εμπορίου, η κατασκευή ακινήτων και εν μέρει η μεταποίηση. Υποχώρησε ο πρωτογενής τομέας ως προς την παραγωγή, αλλά και ως προς την απασχόληση. ΑΕΠ και κατά κεφαλήν ΑΕΠ μειώθηκαν ετησίως κατά 3,4% και 3,7% αντίστοιχα την τελευταία δεκαετία (OECD 2020). Η Κρήτη την περίοδο 2010-18 απώλεσε 16% του ΑΕΠ, 3% της απασχόλησης και 18% του διαθέσιμου εισοδήματος (2010- 2017). Η μείωση των βασικών οικονομικών μεγεθών ήταν μικρότερη σε σχέση με τις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας. Η πανδημία έπληξε με ένταση την περιφερειακή οικονομία λόγω της εξάρτησης του ΑΕΠ από τον τουρισμό, όπου οι εγγεγραμμένοι άνεργοι αυξήθηκαν μεταξύ 2019 και 2020 κατά 44%¹.
2. Η Περιφέρεια Κρήτης ενώ διαθέτει ισχυρά συγκριτικά πλεονεκτήματα δεν έχει διαμορφώσει δυναμικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα². Η ανταγωνιστικότητα της κινείται σε χαμηλά επίπεδα λόγω της περιορισμένης ροής προς την καινοτομία, της αδύναμης επιχειρηματικότητας και της απουσίας κατάλληλου θεσμικού περιβάλλοντος. Ειδικότερα, ο μετασχηματισμός των αποτελεσμάτων έρευνας σε εμπορεύσιμα προϊόντα και υπηρεσίες είναι περιορισμένος, η σύνδεση του συστήματος Ε&Τ με τη τοπική οικονομία είναι ασθενής λόγω ζήτησης από τις επιχειρήσεις, αλλά και προσανατολισμού του ερευνητικού δυναμικού, ενώ απουσιάζουν τα αξιόπιστα σχήματα παροχής κεφαλαίων υψηλού κινδύνου και κεφαλαίων σποράς. Χαρακτηρίζεται ως moderate innovator στον Πίνακα

¹ ΕΛΣΤΑΤ, 2020

² ΠΕΠ Κρήτη 2014-2020

Αποτελεσμάτων Περιφερειακής Καινοτομίας 2021. Η τιμή του δείκτη «Περιφερειακή Καινοτομία» είναι μεγαλύτερη από το Μ.Ο. της χώρας. Η εφαρμογή πατεντών σε συγκεκριμένα πεδία, αν και βελτιωμένη από την περίοδο 2000-2009, παραμένει χαμηλή την περίοδο 2010-2015 σε επίπεδο ΕΕ28³. Η απόδοση των δεικτών του Πίνακα Αποτελεσμάτων Περιφερειακού Οικοσυστήματος, που μετράει παράγοντες ευνοϊκούς για δημιουργία συστάδων επιχειρήσεων και βιομηχανική αλλαγή παραμένει χαμηλή.

3. Ειδικότερα για τους τομείς ενδιαφέροντος της παρούσας αξιολόγησης ισχύουν τα εξής:

- a. Υγεία⁴: Το 4,3% του πληθυσμού της Κρήτης αναφέρει ανεκπλήρωτες ανάγκες υγείας γεγονός που την συγκαταλέγει στις περιφέρειες με τα χαμηλότερα ποσοστά αναγκών. Η εθνική πολιτική υγείας καλείται να εξασφαλίσει: την ανθεκτικότητα του Εθνικού Συστήματος Υγείας σε καταστάσεις κρίσης, καθώς και την καθολική και ισότιμη πρόσβαση των πολιτών σε ποιοτικές και οικονομικά προσιτές υπηρεσίες υγείας. Το δίκτυο των δομών υγείας της Περιφέρειας καλείται να υποστηρίξει ένα ανθεκτικό, ανθρωποκεντρικό, βιώσιμο και αποτελεσματικό Σύστημα Υγείας με μέριμνα στον ευάλωτο πληθυσμό και πληθυσμό σε ευαλωτότητα υπό το βάρος της ασθένειας, της ανάγκης μακροχρόνιας φροντίδας, της οικονομικής υστέρησης, της διαβίωσης σε απομακρυσμένες περιοχές, της γήρανσης κλπ. Προτεραιότητα αποτελεί η ενίσχυση της Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας, η επείγουσα προνοσοκομειακή φροντίδα, η πρόληψη, η αποιδρυματοποίηση και η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση.

Το σύστημα υποδομών υγείας της Κρήτης απαιτεί συνεχή αναβάθμιση προκειμένου να είναι σε θέση να παρέχει ποιοτικές υπηρεσίες υγείας σε όλους τους πολίτες και τους επισκέπτες του νησιού που ξεπερνούν τα 2 εκ. τον χρόνο.

- b. Εκπαίδευση⁵: Το ανθρώπινο δυναμικό της Κρήτης εμφανίζει έντονα στοιχεία δυισμού. Ενώ το γενικό μορφωτικό επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού παραμένει χαμηλό, υπάρχουν συγκεντρώσεις ανθρώπινου δυναμικού υψηλής εξειδίκευσης στα ΑΕΙ και ερευνητικά ιδρύματα. Οι απασχολούμενοι με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ως ποσοστό του συνόλου των απασχολούμενων, η Κρήτη καταλαμβάνει την 7η θέση στην χώρα. Επίσης, παρά την παρατηρούμενη διαχρονική τάση βελτίωσης των δεικτών σχολικής διαρροής στην εκπαίδευση η Κρήτη εξακολουθεί να υστερεί σε σχέση με το μέσο όρο της χώρας. Μέχρι σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές παρεμβάσεις για την εξασφάλιση των αναγκαίων υποδομών προσχολικής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με αποτέλεσμα την εξάλειψη της διπλοβάρδιας, διαπιστώνονται όμως ανάγκες αναβάθμισης η/και συμπλήρωσης των υποδομών στα αστικά και ημιαστικά κέντρα της Κρήτης προκειμένου να καλυφθεί το έλλειμμα κατάλληλων χώρων στέγασης νηπιαγωγείων και γενικά σχολείων υποχρεωτικής εκπαίδευσης, να εξασφαλιστεί η ασφάλεια των κτιρίων σύμφωνα με τον αντισεισμικό κανονισμό και να διατεθεί ικανός αριθμός αιθουσών διδασκαλίας και εργαστηρίων που θα επιτρέπει τη λειτουργία των δομών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε αποδεκτά και σύγχρονα πλαίσια διδασκαλίας Η τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει καλύψει σε σημαντικό βαθμό τις ανάγκες κτιριακών υποδομών στις εγκαταστάσεις των Πανεπιστημιοπόλεων.

³ ESPON, T4 – Territorial Trends in Technological Transformations, 2020

⁴ ΕΛΣΤΑΤ, 2020 & ΠΕΠ «Κρήτη» 2014-2020

⁵ Μελέτη Σχολικής Διαρροής, Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Π. Κρήτης & Έκθεση αποτίμησης ΠΕΚΕΣ Κρήτης

Διαπιστώνονται όμως ανάγκες συμπληρωματικών υποδομών κυρίως σε επίπεδο εξοπλισμών που υποστηρίζουν την παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών υψηλών απαιτήσεων.

- c. Πρόνοια⁶: Στην Κρήτη παρατηρούνται καλύτεροι δείκτες φτώχειας/ανεργίας, σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα, δυσμενέστεροι όμως δείκτες γήρανσης κυρίως στην ενδοχώρα και στο νότο. Παράλληλα, η συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό είναι μειωμένη, με έντονη τάση συγκέντρωσης της γυναικείας απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα. Οι ανάγκες που καλύπτουν οι δημόσιες δομές Παιδικής Φροντίδας δεν ικανοποιούνται με βάση την υφιστάμενη κατάσταση.

Συγκεκριμένα σε ότι αφορά την παιδική μέριμνα, ο πληθυσμός κάτω των 4ων ετών στην Περιφέρεια Κρήτης αριθμεί περισσότερα από 27.000 βρέφη και νήπια ενώ οι δημόσιες Δομές Παιδικής Φροντίδας στην Περιφέρεια Κρήτης εξυπηρετούν 5.102 ωφελούμενους, ενώ οι αιτήσεις στις δομές αυτές ανέρχονται στις 9.289 για το 2021, όπου και διαπιστώνεται μια εξαιρετικά μεγάλη υστέρηση σε υποδομές φροντίδας βρεφών⁷. Οι αιτήσεις των βρεφών στην περιφέρεια Κρήτης καλύπτονται σε ποσοστό 34,16% και των νηπίων σε ποσοστό 70,06%. Η μεγαλύτερη υστέρηση σε κάλυψη των αναγκών του πληθυσμού παρατηρείται στις μητροπολιτικές περιοχές Ηρακλείου και Χανίων ενώ στις υφιστάμενες δομές αναφέρεται έλλειψη προσωπικού ειδικά σε βρεφονηπιοκόμους, ενώ όσον αφορά στα κτήρια που στεγάζονται, δύο στους τρεις παιδικούς συμμορφώνονται με το ΠΔ99/2017, οι μισοί περίπου δεν διαθέτουν προσβασιμότητα ΑΜΕΑ, ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό έχει στατικά προβλήματα.

Αναφορικά με την κατάσταση των ατόμων με αναπηρία, σημειώνεται πως έκταση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ιδιαίτερα ανησυχητική αφού οι δύο στους τρεις κατοίκους της Κρήτης (63,5%) με σοβαρή αναπηρία (ηλικίας 18-64), βρίσκεται στο φάσμα της φτώχειας ή του αποκλεισμού⁸. Μόνο το 9,5% των νοικοκυριών της Κρήτης που έχουν μέλη άτομα που χρήζουν φροντίδας ή υποστήριξης (λόγω αναπηρίας/ηλικίας ή χρόνιας πάθησης), έχουν τη δυνατότητα να ανταπεξέλθουν πλήρως στις εξειδικευμένες ανάγκες του/των ατόμου/ων, για παράδειγμα σε εξειδικευμένες υπηρεσίες φροντίδας, αποκατάστασης, εκπαίδευσης ή αγοράς τεχνικών βοηθημάτων. Το ποσοστό αυτό είναι το χαμηλότερο μεταξύ των Περιφερειών της χώρας. Το 60% των νοικοκυριών αναφέρουν ότι αδυνατούν πλήρως να ανταπεξέλθουν στις εξειδικευμένες ανάγκες, ενώ ποσοστό 30% αυτών των νοικοκυριών, με βάση το συνολικό τους εισόδημα ανταπεξέρχονται μόνο μερικώς στις εξειδικευμένες ανάγκες του/ων ατόμου/ων που χρήζουν φροντίδας ή υποστήριξης⁹. Κρίνεται επιτακτική η ανάγκη λειτουργίας περισσότερων ΚΔΑΠ ΑμεΑ που θα διέπονται από τη σύγχρονη αντίληψη για την αναπηρία, όπως αυτή ορίζεται από νομοθετικές, πολιτικές και ηθικές δεσμεύσεις, προκειμένου να διασφαλίζεται η ανεξαρτησία και η ένταξη των ΑμεΑ στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας.

4. Το Ε.Π «Κρήτη» 2014-2020, συστηματικά και διαχρονικά καλείται να καλύψει μέρος των διαπιστωμένων αναγκών της Περιφέρειας Κρήτης στους παραπάνω τομείς. Οι ευρωπαϊκοί πόροι περιορίζονται από το στατιστικό μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας, συμπληρούμενο από

⁶ ΕΛΣΤΑΤ & Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Π. Κρήτης & Παρατηρητήριο Θεμάτων αναπηρίας της ΕΣΑμεΑ

⁷ Χαρτογράφηση (mapping) των Υποδομών Παιδικής Φροντίδας στην Περιφέρεια Κρήτης, Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Π. Κρήτης

⁸ Προγράμματα Κοινωνικής Ένταξης & Ειδικές Κοινωνικές Ομάδες, Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Π. Κρήτης

⁹ ΕΛΣΤΑΤ, 2020

- αυξημένο ποσοστό εθνικών πόρων. Στο ανωτέρω σημειώνεται και η κατανομή των πόρων του ΠΕΠ σε μεγάλο αριθμό Επενδυτικών Προτεραιοτήτων, οδηγώντας στην ανάγκη επιλογής κρίσιμων και ταυτόχρονα ώριμων έργων, ανά κατηγορία παρέμβασης.
5. Συνεπώς, το Πρόγραμμα κατέβαλε σημαντική προσπάθεια στην ιεράρχηση των αναγκών, την ένταξη ώριμων έργων και την αποτελεσματική διαχείριση, ώστε να διασφαλιστεί η βέλτιστη αξιοποίηση των πόρων και η βέλτιστη υλοποίηση των ενταγμένων Πράξεων προς όφελος της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας.
  6. Τα έργα του Προγράμματος που αποτελούν αντικείμενο της παρούσης αξιολόγησης: έργα στους τομείς Υγεία- πρόνοια- εκπαίδευση, καλύπτουν το μεγαλύτερο φάσμα έργων που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν συνδυαστικά την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της Περιφέρειας. Παρόλα αυτά εξακολουθούν να υπάρχουν ανάγκες οι οποίες θα πρέπει να καλυφθούν και στην επόμενη Προγραμματική Περίοδο (2021-2027), σε όλους τους ανωτέρω τομείς.
  7. Η Λογική της Παρέμβασης των Επενδυτικών Προτεραιοτήτων υπό αξιολόγηση είναι συνεκτική. Επιχειρεί να καλύψει μεγαλύτερο εύρος αναγκών και άρα και δράσεων προτείνοντας ταυτόχρονα ένα ικανό σύστημα δεικτών εκροής. Σε κάθε περίπτωση, οι δράσεις που υλοποιήθηκαν, στο σύνολό τους, κάλυψαν τους στόχους του αρχικού σχεδιασμού.
  8. Με βάση τα αποτελέσματα της **πρωτογενούς έρευνας** που διενεργήθηκε στους δικαιούχους των έργων καταγράφεται:
    - Η πολύ υψηλή στόχευση των έργων: Το 90,24% (37 Πράξεις) των δικαιούχων πιστεύει ότι η στόχευση των Πράξεων ήταν πάρα πολύ επιτυχής και το 9,76% (4 Πράξεις) θεωρεί ότι ήταν πολύ επιτυχής
    - Η κάλυψη σημαντικών αναγκών μέσω της υλοποίησης των αξιολογούμενων πράξεων
    - Άλλες ανάγκες που παραμένουν και πρέπει να καλυφθούν μετά την υλοποίηση του έργου, σε ποσοστό 58,53%
    - Η ικανοποιητική υλοποίηση, σε ποσοστό άνω του 90%
    - Η ικανοποιητική επίτευξη της αρχικής στοχοθεσίας σε όλους τους εξεταζόμενους τομείς (Δείκτες εκροής και αποτελέσματος)
    - Η συμβολή των πράξεων που υλοποιήθηκαν, στο όραμα «μία Δυναμική και Βιώσιμη Κρήτη», σε ποσοστό 95,12%
  9. Κατά τη φάση του σχεδιασμού των Πράξεων, ως κύριο ζήτημα αναδείχθηκε η ιεράρχηση των αναγκών και η αποτελεσματική ωρίμανση των έργων, ενώ κατά τη φάση της υλοποίησης αναγνωρίζονται καθυστερήσεις (σημαντικές κατά περίπτωση) τόσο στην έναρξη των έργων, όσο και στο χρονοδιάγραμμα υλοποίησης. Βασικές αιτίες των καθυστερήσεων, σύμφωνα με τους δικαιούχους αποτέλεσαν οι αυξημένες απαιτήσεις ωρίμανσης (μελέτες, άδειες, εγκρίσεις) κυρίως των τεχνικών έργων, οι χρονοβόρες διαγωνιστικές διαδικασίες, οι ανάγκες για παράλληλες εργασίες και πρόσθετες μελέτες (π.χ εδαφολογικά προβλήματα ή αρχαιολογικά ευρήματα), ο διαχειριστικός φόρτος σε συνδυασμό με την υποστελέχωση των υπηρεσιών τους που μειώνει την επιχειρησιακή τους επάρκεια στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση, αλλά και η δυσκολία (γραφειοκρατία) που επιφέρει σε μερίδα από αυτούς η διαχείριση των Πράξεων. Επιπλέον, σημαντικό παράγοντα καθυστερήσεων αποτέλεσε η Πανδημία Covid-19 και οι επιπτώσεις της στην εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών, τις μεταφορές, το κόστος μερίδας έργων και την κατασκευή /παραγωγή και προμήθεια υλικών.

10. Παρά τα όποια προβλήματα, όπως τονίστηκε από το σύνολο των Δικαιούχων σημαντικές δυσκολίες ξεπεράστηκαν χάρη στην πολύ καλή συνεργασία τους και στην υποστήριξη της ΕΥΔ Ε.Π. «ΚΡΗΤΗ».

11. Τα έργα του Προγράμματος που αξιολογήθηκαν, καλύπτουν ανάγκες που εξακολουθούν να θεωρούνται επίκαιρες, όπως προκύπτει και από την αποτύπωση των αναγκών και των προτεραιοτήτων σε σχέση με τους εξεταζόμενους τομείς στο κείμενο του Ε.Π. «Κρήτη» 2021-2027:

‘...Η πανδημία και η συνεχιζόμενη οικονομική/ενεργειακή κρίση μεγεθύνει την ανάγκη πρόσβασης των ευάλωτων ομάδων (ΑμεΑ, παιδιά, έφηβοι, κάτοικοι απομακρυσμένων περιοχών, ηλικιωμένοι, άστεγοι, μετανάστες, ΡΟΜΑ κλπ) σε υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και κοινωνικής ένταξης. Το δίκτυο των δομών κοινωνικής πρόνοιας της Περιφέρειας καλείται να υποστηρίξει τις αυξημένες και πολυεπίπεδες ανάγκες των ευάλωτων ομάδων για ισότιμη και χωρίς αποκλεισμούς πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνα.’

‘...Το δίκτυο των δομών υγείας της Περιφέρειας καλείται να υποστηρίξει ένα ανθεκτικό ανθρωποκεντρικό, βιώσιμο και αποτελεσματικό Σύστημα Υγείας με μέριμνα στον ευάλωτο πληθυσμό και πληθυσμό σε ευαλωτότητα υπό το βάρος της ασθένειας, της ανάγκης μακροχρόνιας φροντίδας, της οικονομικής υστέρησης, της διαβίωσης σε απομακρυσμένες περιοχές, της γήρανσης κλπ. Με προτεραιότητα: στην ενίσχυση της Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας, την επείγουσα προνοσοκομειακή φροντίδα, την πρόληψη, την αποϊδρυματοποίηση και την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση’

‘...Το Εθνικό Σύστημα Εκπαίδευσης βρίσκεται σε διαδικασία μετασχηματισμού προκειμένου να ενσωματώσει τις απαιτήσεις ενός ταχέως εξελισσόμενου και τεχνολογικά μεταβαλλόμενου παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος με την ανάπτυξη ψηφιακής κουλτούρας, την ένταξη νέων μαθησιακών αντικειμένων, τη διαδραστική μάθηση, την εξατομικευμένη εκπαίδευση και την ισότιμη συμμετοχή όλων, στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι προτεραιότητες της εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής σε όλα τα επίπεδα της εκπαιδευτικής διαδικασίας συνοψίζονται: στην ενσωμάτωση των ψηφιακών τεχνολογιών σ’ όλα τα γνωστικά αντικείμενα, στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, στη βελτίωση της ισότιμης πρόσβασης, χωρίς αποκλεισμούς, στην ενίσχυση των εργαστηρίων σε τομείς αιχμής, καθώς και την εξασφάλιση σύγχρονων κτιριακών υποδομών εκπαίδευσης’

12. Οι δικαιούχοι σχεδόν στο σύνολό τους έχουν εξασφαλίσει την απρόσκοπτη λειτουργία των υποδομών που χρηματοδοτήθηκαν, λαμβάνοντας υπόψη κατά το στάδιο του σχεδιασμού τον κύκλο ζωής των έργων (life-cycle approach) και εξασφαλίζοντας για τις περιπτώσεις προμήθειας εξοπλισμού πολυετή συμβόλαια εγγύησης. Παρόλα αυτά, η βιωσιμότητα των Πράξεων εμφανίζεται επαπειλούμενη σε κάποιες περιπτώσεις κυρίως λόγω της υποστελέχωσης των φορέων που επωμίζονται τη λειτουργία και συντήρηση των Πράξεων και το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία των φορέων να απορροφήσουν πόρους. Το παραπάνω δυσχεραίνει επιπρόσθετα η μη επιλεξιμότητα των συγκεκριμένων δαπανών από τα περισσότερα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα.

13. Ειδικότερα, σε σχέση με τις υπό αξιολόγηση πράξεις καταγράφονται τα ακόλουθα:

Οι πράξεις που χρηματοδοτήθηκαν στο πλαίσιο του Ε.Π «Κρήτη» 2014-2020 και κατά κοινή ομολογία των δικαιούχων, συνέβαλλαν θετικά στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, η οποία συμβάλει στη διατήρηση του πληθυσμού στις περιοχές και στην προσέλκυση νέου. Εκτός από την ικανοποίηση των ωφελούμενων που απολαμβάνουν νέες, αναβαθμισμένες και ποιοτικές υπηρεσίες, αναφέρονται επίσης ως θετικά αποτελέσματα η παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών εκπαίδευσης μέσα από την ανάπτυξη

ενός εκπαιδευτικού μοντέλου προστιθέμενης αξίας και η απόκτηση επαγγελματικών εφοδίων που αυξάνει την ανταγωνιστικότητα των ωφελούμενων στην αγορά εργασίας, η βελτίωση των ιατρικών υπηρεσιών που μειώνει την ταλαιπωρία των ασθενών και το χρόνο νοσηλείας εξαιτίας των εκσυγχρονισμένων ιατρικών μεθόδων που μπορούν πλέον να εφαρμόζονται, η εξοικείωση με τις ΤΠΕ, η αναβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων, η επιτυχής ενίσχυση της επικοινωνιακής ροής και η υποστήριξη της εξωστρέφειας των ΑΕΙ, η βελτίωση της προσβασιμότητας και η άρση του αποκλεισμού της πρόσβασης ευάλωτων ομάδων σε κοινωνικές δομές και δράσεις και η συνεπαγόμενη μείωση των μετακινήσεων που οδηγεί στην αποσυμφόρηση τόσο των κεντρικών κοινωνικών δομών σε επιβαρυνμένες περιοχές, η αύξηση του χρόνου των μελών της οικογένειας για εργασία ή αποφόρτιση και ενασχόληση με άλλες δραστηριότητες, η μεγιστοποίηση της ασφάλειας και της αισθητικής των δημοσίων κτιρίων με ταυτόχρονη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης που μειώνει το λειτουργικό κόστος και τέλος η βελτίωση της οργάνωσης των διοικητικών υπηρεσιών των φορέων και η απόκτηση τεχνογνωσίας.

Ως εκ τούτου, το σύνολο των δικαιούχων θεωρεί ότι τόσο ο βαθμός ανταπόκρισης των Πράξεων στις διαπιστωμένες ανάγκες, όσο και ο βαθμός ικανοποίησής τους μέσα από την υλοποίηση των Πράξεων είναι πάρα πολύ μεγάλος. Η κάλυψη των διαπιστωμένων αναγκών θα ήταν αδύνατη αν δεν είχαν υλοποιηθεί οι πράξεις, με τις οποίες αναβαθμίστηκε η ποιότητα και η διαθεσιμότητα των υπηρεσιών Υγείας Πρόνοιας και Εκπαίδευσης, βελτιώθηκε η πρόσβαση, ενισχύθηκε η ασφάλεια των κτιριακών υποδομών οι οποίες έγιναν πιο ανθεκτικές απέναντι σε φυσικά φαινόμενα (π.χ σεισμοί) κλπ.

Εξακολουθούν όμως να υφίστανται σημαντικές ανάγκες που αφορούν κυρίως τη δημιουργία νέων κοινωνικών υποδομών στις ίδιες ή γειτονικές περιοχές καθώς ορισμένοι φορείς εξέφρασαν την ανησυχία τους σχετικά με την αναμενόμενη αύξηση του πληθυσμού, που συνεπάγεται και αύξηση της ζήτησης για κοινωνικές δομές αλλά και τον ήδη πολύ μεγάλο αριθμό ωφελούμενων που δεν καλύπτεται. Ανάγκες εξακολουθούν να υφίστανται σχετικά με την ενίσχυση και αναβάθμιση υφιστάμενων κτιριακών εγκαταστάσεων με έμφαση στην ενίσχυση της ασφάλειας και της ενεργειακής απόδοσης των σχολικών μονάδων, την προμήθεια νέου και τη συντήρηση, αναβάθμιση, αντικατάσταση εξοπλισμού και εξοπλισμού ΤΠΕ. Στον τομέα του ιατροτεχνολογικού εξοπλισμού, δημιουργούνται συνεχώς νέες ανάγκες, είτε λόγω έλλειψης εξοπλισμού ή παλαιότητας του υφιστάμενου εξοπλισμού ο οποίος χρήζει συντήρησης, ή αναβάθμισης ή αντικατάστασης, είτε λόγω του εκσυγχρονισμού των ιατρικών ή εκπαιδευτικών μεθόδων.

Το σύνολο των δικαιούχων που υλοποίησαν κτιριακές υποδομές θεωρεί πολύ μεγάλη τη βιωσιμότητα των έργων δεδομένου ότι τα κτίρια, και δη αυτά που έχουν σχεδιαστεί και λειτουργούν βάση σύγχρονων προδιαγραφών όπως είναι οι κτιριακές υποδομές που ενισχύθηκαν και εξετάζονται στην παρούσα αξιολόγηση, αφενός μειώνουν σημαντικά το κόστος λειτουργίας λόγω της ενεργειακής απόδοσης που πετυχαίνουν με τη χρήση σύγχρονων υλικών, αφετέρου έχουν πολύ μεγάλη διάρκεια ζωής και αναμένεται να ανταποκριθούν ακόμα και σε μελλοντικές ανάγκες. Ανησυχία εξέφρασαν κυρίως οι ΟΤΑ, δεδομένης της επιβαρυνμένης οικονομικής κατάστασης στην οποία βρίσκονται αυτή την περίοδο και η οποία ενδεχομένως να δημιουργήσει δυσκολίες στη συντήρηση των κτιρίων, γεγονός που θα επηρεάσει σημαντικά και τη βιωσιμότητα των αποτελεσμάτων.

Αναφορικά με τον ιατροτεχνολογικό εξοπλισμό οι φορείς αναφέρουν μεγάλη αβεβαιότητα ως προς τη βιωσιμότητα που εξαρτάται από μια σειρά παραμέτρων όπως οι μέθοδοι ιατρικών πράξεων που συνεχώς μεταβάλλονται, αλλά και τα υψηλά κόστη συντήρησης που απαιτούνται και επιβαρύνουν σημαντικά τους φορείς λειτουργίας που πολλές φορές δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν. Αντίστοιχοι είναι οι παράμετροι που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα του τεχνολογικού εξοπλισμού, ο οποίος εκσυγχρονίζεται με ραγδαίους ρυθμούς λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων και μπορεί σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα να θεωρηθεί

απαρχαιωμένοι, ενώ ταυτόχρονα τα κόστη συντήρησής του μπορεί να είναι αρκετά υψηλά, δημιουργώντας δυσκολίες στους φορείς να ανταποκριθούν. Τέλος σημειώνεται ότι, υπήρξαν κάποιοι φορείς που δήλωσαν ότι για την διασφάλιση της βιωσιμότητας του εξοπλισμού που προμηθεύτηκαν, έχουν εξασφαλίσει πολυετή συμβόλαια συντήρησης του εξοπλισμού που προμηθεύτηκαν. Ο τομέας της Υγείας εμφανίζεται σημαντικά ευάλωτος από τις πολύ μεγάλες ελλείψεις σε προσωπικό που αδυνατεί να καλύψει το οποίο σε συνδυασμό με την μεγάλη κινητικότητα που παρουσιάζουν τα ιατρονοσηλευτικά επαγγέλματα, έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία του να συγκρατήσει τεχνογνωσία και ειδικευμένο προσωπικό.

Σχεδόν το σύνολο των έργων που υλοποιήθηκαν συμπίπτει χρονικά με την περίοδο της πανδημίας, εξαιτίας της οποίας αναφέρονται σημαντικές καθυστερήσεις που οφείλονται τόσο στις παραδόσεις υλικών και εξοπλισμού, καθώς ο περιορισμός των μετακινήσεων που επιβλήθηκε ως μέτρο περιορισμού της εξάπλωσης, επηρέασε σημαντικά την εφοδιαστική αλυσίδα σε παγκόσμιο επίπεδο, όσο και η έλλειψη υλικών και αγαθών λόγω της αναστολής λειτουργίας και της υπολειτουργίας πολλών οικονομικών δραστηριοτήτων. Επιπρόσθετα η πανδημία επηρέασε και τη λειτουργικότητα των ίδιων των δικαιούχων, με τη μεγαλύτερη επιβάρυνση να δέχεται ο τομέας της υγείας, λόγω του αυξημένου φόρτου εργασίας και των προσαρμογών που έπρεπε να γίνουν στις δομές για την εξυπηρέτηση των ασθενών COVID-19.

Ακόμα, οι συνέπειες της ενεργειακής κρίσης σε συνδυασμό με τις γεωπολιτικές εξελίξεις, που εντοπίζονται στην ανατίμηση προϊόντων και υπηρεσιών και στην έλλειψη υλικών, οδήγησαν σε επιπλέον καθυστερήσεις στην υλοποίηση των έργων, καθώς απαιτήθηκαν πολλές τροποποιήσεις στο φυσικό και οικονομικό αντικείμενο, αλλά και στο χρονοδιάγραμμά τους, προκειμένου να προσαρμοστούν τα έργα στα νέα δεδομένα. Άλλα προβλήματα που αναφέρθηκαν είναι οι χρονοβόρες διαδικασίες ωρίμανσης των έργων, που πολλές φορές διαρκούν πολλά χρόνια, με αποτέλεσμα κατά την υλοποίηση των έργων να απαιτούνται σημαντικές αναθεωρήσεις στις εγκεκριμένες μελέτες. Καθυστερήσεις προήλθαν και από τεχνικά ζητήματα όπως εδαφολογικά προβλήματα που δεν επέτρεπαν τη θεμελίωση των κτιρίων με τις υπάρχουσες μελέτες, ευρήματα αρχαιολογικού και ιστορικού ενδιαφέροντος καθώς και πρόβλεψη ακατάλληλων χώρων κατά το σχεδιασμό που δεν επέτρεπαν τη ορθή υλοποίηση του έργου.

Σε ότι αφορά τους παράγοντες που επηρέασαν θετικά την υλοποίηση, σημειώνεται η πολύ καλή συνεργασία που είχαν οι φορείς με την ΕΥΔ και την σταθερή επιδίωξή και υποστήριξη της επικοινωνίας και της ανάπτυξης της δικτύωσης μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων για την καλύτερη ομαδοποίηση των αναγκών σε περιφερειακό επίπεδο, με στόχο τον ορθότερο εντοπισμό και ιεράρχηση των αναγκών, τη δημιουργία οικονομικών κλίμακας και την ανάπτυξη στοχευμένων δράσεων.